

RIGSARKIVET

Forslag til undervisningsforløb – 2./3.g

Udarbejdet af Marianne Groth Bruun, Marselisborg Gymnasium

Dødsstraf – og retten til liv

”Dødsstraf – og retten til liv” er et kildesæt, som giver eleverne mulighed for at arbejde med både historiske fremstillinger og autentiske kilder. De originale kilder findes på Rigsarkivets hjemmeside for Undervisning og Forskning som en del af gymnasiepakken ”Menneskerettigheder – en gymnasiepakke.” Arkivmaterialet om Jens Niensens dødsdom fra 1892 er et af flere kildesæt under denne gymnasiepakke.

Ud over kildesættet kan man finde undervisningsforslag, links til hjemmesider og tips til øvrig litteratur.

Emnet kan indgå i historiefagets kernestof (stx-bekendtgørelsen 2013)

- 1776-1914: Brud og traditioner

Emnet kan indgå i historiefagets kernestof (stx-bekendtgørelsen 2017)

- Forandringer i levevilkår, teknologi og produktion gennem tiderne
- forskellige styreformer og samfundsorganiseringer
- demokrati, menneskerettigheder og ligestilling i nationalt og globalt perspektiv

Undervisningens formål

Udgangspunktet for dette undervisningsprojekt er udmeldingen om, at den endelige historie om Jens Nielsen ikke er skrevet. Selvom der findes adskillige fortællinger om ikke mindst Jens Niensens henrettelse, er det elevernes opgave at bidrage med *deres* dokumenterede historier om Jens Nielsen. Derfor får eleverne ikke kendskab til Henrik Cavlings reportage i Politiken d. 9. november 1892 eller andre fremstillinger om Jens Niensens liv, før de selv har skrevet deres.

Det er ikke for meget sagt, at Jens Nielsen bedst huskes som den sidste der blev dødsdømt og henrettet for forbrydelser begået i fredstid i Danmark. Men Jens Nielsen var også en fattig dreng, hvis liv bød på mange problemer og færre muligheder. Det var ikke ualmindeligt også dengang. Hvorfor gik det netop Jens Nielsen, som det gjorde? Kan kilderne måske løfte sløret?

Formålet med undervisningsprojektet er følgende:

- At vække ”detektiven” hos eleverne, så de søger grundigere i den enkelte historie og de historiske temaer
- At forstå betydningen af en analytisk bearbejdelse (kildekritik m.m.) af historiske kilder, før de anvendes i en historisk fremstilling

- At forstå, at de overordnede problemstillinger og den metodiske bearbejdelse af de enkelte kilders indhold tilsammen styrer den historiske fremstilling
- At forstå, at selv om de faktiske forhold er "sande", er den historiske fremstilling en fortolkning, der kan diskuteres, også selv om forfatteren har forsøgt at være objektiv. Den vil for eksempel være skrevet ud fra en bestemt synsvinkel og være præget af den tid, den er skrevet i.
- At øve sig i praksis i den historiefaglige proces fra indsamling og systematisering af kildematerialet over bearbejdelse og strukturering af materialet til en dokumenteret historisk fremstilling.

Materialet skal indfri følgende faglige mål (se læreplan Historie A–stx, juni 2013)

- Reflektere over mennesket som historieskabt og historieskabende
- Indsamle og systematisere informationer om og fra fortiden
- Bearbejde forskelligartet historisk materiale og forholde sig metodisk-kritisk til eksempler på brug af historien
- Formidle historisk indsigt på forskellige måder og begrunde dem
- Demonstrere viden om fagets identitet og metoder

Materialet skal indfri følgende faglige mål (se læreplan Historie A–stx, 2017)

- redegøre for centrale udviklingslinjer og begivenheder i Danmarks, Europas og verdens historie
- redegøre for sammenhænge mellem den lokale, nationale, regionale, europæiske og globale udvikling
- analysere eksempler på samspillet mellem mennesker, natur, kultur og samfund gennem tiderne
- reflektere over samspillet mellem fortid, nutid og fremtid samt over mennesket som historieskabt og historieskabende
- anvende en metodisk-kritisk tilgang til at udvælge og analysere historisk materiale, herunder eksempler på brug af historie
- formidle og remediere historiefaglige problemstillinger mundtligt og skriftligt og begrunde de formidlingsmæssige valg
- behandle problemstillinger i samspil med andre fag
- demonstrere viden om fagets identitet og metoder

Undervisningsforløbet

Følgende undervisningsforslag er tilrettelagt og afprøvet i en 2.g klasse på Marselisborg Gymnasium februar/marts 2015.

Undervisningen er en udvidelse af det tema klassen havde i deres DHO-opgave i 1.g. Det handlede om Danmarks industrialisering og demokratisering 1849-1914/ Det moderne gennembrud og havde fokus på de fattige og uformuendes vilkår og muligheder for at ændre på deres forhold.

Der blev skelnet mellem følgende tre livsstrategier:

- At finde sig i tingenes tilstand, at overleve som fattig og lovlydig i Danmark
- At gøre oprør, politisk oprør, kæmpe for at ændre forholdene
- At emigrere, begynde på en frisk, være sin egen

Både blandt de oprørske og udvandrerne stødte man på lovovertrædere, men i DHO-sammenhænge blev de eksempler på undtagelserne.

Med kildesættet om Jens Nielsen bliver der mulighed for at fokusere på netop de fattige og marginaliseredes vilkår og forhold i Danmark. Et centralt spørgsmål i forhold til denne gruppe mennesker er den måde, de som lovovertrædere blev behandlet og straffet på. Hvilke motiver, værdier og metoder var toneangivende i datidens forbedrings- og straffeinstitutioner (anstalter).

Jens Nielsen mødte tidligt både fattiggården, tvangsarbejdsanstalten og udvisning til udlandet. Senere bragte hans handlinger ham til fængselstraf, livsvarig fængselsdom, dødsstraf, benådning og siden henrettelse i 1892.

Jens Nielsen (1862-1892) levede i en tid, hvor kritikken af de gamle fængsler og den hidtidigt gældende straffepraksis resulterede i først reformforslag (1842) og siden kongens beslutning om at opføre nye fængsler efter amerikansk forbillede (Horsens Statsfængsel 1853 og Vridsløselille 1859).

Forbillederne var Pennsylvania- og Auburn-modellerne, der begge byggede på isolationsprincippet som vejen til den kriminelles forbedring gennem afsoning. Arbejde, disciplin, religiøsitet og isolation udgjorde principperne i det moderne fængselssystem, der så dagens lys i midten af 1800-tallets Danmark, og som stadig indgår i grundlaget for det nuværende fængselsvæsen – og udfordrer spørgsmålet om menneskerettigheder.

Se: Smith, Peter Scharff: Bag tremmerne- Dansk fængselshistorie set i lyset af fangeberetninger.

Lektion 1. Udarbejdelse af faktamanual

I matrixgrupper udarbejder hver gruppe en manual over vilkår for og straf af fattige og kriminelle. Alle grupper skal forholde sig kildekritisk til deres materiale.

Manualen skal indeholde oplysninger om:

Fattiggården, arbejds- og tvangsarbejdsanstalten

- årsager til en persons anbringelse/straf
- fattiglemmer/straffedes rettigheder og pligter
- institutionens ordensregler/strafferegister
- institutionens forplejning, arbejde, undervisning
- institutionens lægelige og sjælelige assistance
- de gældende love og forordninger, og reformer af samme

Materiale

- *Lysholm Nielsen, Mikkel Kirkedahl: Horsens Statsfængsel 1853-2006, Vejle Amts Årbog*
- *Sørensen Schaumburg, Hanne: Betlere, løsgængere og uromagere. Kulturhistorisk Museums Årbog 2009*

Fængselsanstalt, moderne fængsel

- årsager til en persons anbringelse/straf
 - fattiglemmer/straffedes rettigheder og pligter
 - institutionens ordensregler/strafferegister
 - institutionens forplejning, arbejde, undervisning
 - institutionens lægelige og sjælelige assistance
 - de gældende love og forordninger, og reformer af samme
- *Materiale*
 - *Lysholm Nielsen, Mikkel Kirkedahl: Horsens Statsfængsel 1853-2006, Vejle Amts Årbog*
 - *Sørensen Schaumburg, Hanne: Betlere, løsgængere og uromagere. Kulturhistorisk Museums Årbog 2009*

Dødsstraf

- Årsager til, at en person straffes med døden
- Forskelsbehandling af de dømte fx i forhold til køn
- Mulighed for benådning
- Procedure ved benådning
- Henrettelsesproceduren
- Materiale
 - *Smith, Jørgen: Da dødsstraffen uddøde i Danmark, i Historiske sager s. 253- 277 Dansk Politi-Idræts Forlag A/S 2012*

Lektion 2. Historien om den fattige Jens Nielsen

Nu skal detektiverne på jagt i arkivalierne. Første skridt er historien om den fattige Jens Nielsen

Eleverne skal gennemgå følgende arkivalier med hjælpemidler i form af spørgsmål, faktamanual og kronologisk oversigt og diskutere, hvilke spørgsmål de har kildemæssigt belæg for at besvare.

Arkivalier:

- Stambogen fra 1884
- Politiprotokol fra 1885

Spørgsmål:

- Hvad havde Jens Nielsen (hans familie) gjort sig skyldige i, og hvad blev straffen?
- Tager Jens Nielsen frivilligt til udlandet, og hvorfor kommer han tilbage til Danmark?
- Havde Jens Nielsen nogle fremtidsplaner?

Diskussion om belæg:

- Ønskede Jens Nielsen at forbedre sig og begynde en ny tilværelse?
- Gav institutionerne (forbedringshusene, tvangsarbejdsanstalterne og fængsel) ham en chance for et liv efter afsoning?
- Var der grund til at opfatte Jens Nielsen som en farlig person, en samfundsfjende?

Lektion 3. Historien om den kriminelle Jens Nielsen

Detektivernes næste skridt i jagten er historien om den kriminelle Jens Nielsen.

Følgende arkivalier gennemgås som i lektion 2.

Arkivalierne:

- Domprotokollen fra 1892
- Statsrådets forhandlinger 1892
- Evt. Placaten fra 1813

Spørgsmålene:

- Hvad havde Jens Nielsen gjort sig skyldig i?
- Hvorfor blev han dødsdømt?
- Hvorfor blev han benådet flere gange?
- Havde hans opførsel og holdninger i fængslet betydning for den endelige dødsdom?

Diskussion om belæg:

- Jens Nielsen og hans familie var fattige. Var det medvirkende til, at Jens Nielsen blev kriminel, fængslet og henrettet?
- Hvordan har det været muligt at dømme en livstidsfange som Jens Nielsen til døden?
- Hvilke handlinger kunne føre til den sidste dødsdom?
- Kan forholdene i fængslet have haft betydning for Jens Niensens sidste dom?
- Var Jens Nielsen farlig – for andre og/eller sig selv?

Lektion 4 og 5. Skriveøvelse på klassen (½ skrive dag)

Skriveøvelsen er analysen i en opgave der ligner DHO, men nu kun med faget historie.

Analysen skal indeholde kildekritiske argumenter og forbehold.

Nedenfor er en fuldstændig opgave skitseret i sin helhed.

Forslag til arbejdsplan:

- ½ times gruppearbejde: brainstorm, evt. mindmap (disponeringsideer til besvarelsen og valg af materiale).

- 1 times individuel skrivning.
- Frikvarter
- ½ times gruppediskussion om eventuelle kildekritiske overvejelser og formidling
- 1 time til færdiggørelse af skriveøvelsen (individuel arbejde).
- Afleveres som dokument (min. 1½ - max. 4 sider)

Opgave: Sagen om Jens Nielsen

Forslag til problemformulering

- Var Jens Nielsen en samfundsfjende og/eller et produkt af samfundets behandling af fattige og kriminelle?

Problemformuleringen kan selvfølgelig ændres, hvis I vælger et andet fokus end det foreslåede.

Redegørelse og baggrund

- Redegør for de fattiges forhold i Danmark i sidste halvdel af 1800-tallet (eller efter demokratiets indførelse i 1849) med særligt fokus på de kriminelle (forbrydere).
- Baggrund: Hvad sagde Straffeloven og ud fra hvilke principper og regler var straffeenhederne (tvangsarbejdsanstalt og fængsel) indrettet og administreret?
- *Materiale til denne del*
 - www.danmarkshistorien.dk/enevælde/fattigvæsen og forsorg
 - www.danmarkshistorien.dk/tema/demarginaliserede
 - *Smith, Peter Scharff: Moralske hospitaler. Det moderne Fængselsvæsens gennembrud 1770-1870. Forlaget forum 2003*
 - *Sørensen Schaumburg, Hanne: Betlere, løsgængere og uromagere. Kulturhistorisk Museums Årbog 2009*
 - *Lysholm Nielsen, Mikkel Kirkedahl: Horsens Statsfængsel 1853-2006, Vejle Amts Årbog*

Kildekritisk analyse og dokumenteret fremstilling

- Var Jens Nielsen farlig? (Til fare for andre og/eller sig selv?)
- Ønskede Jens Nielsen at forbedre sig?
- Havde forholdene i især fængslet betydning for Jens Nielsens opførsel og adfærd?
- Blev Jens Nielsens opførsel og adfærd afgørende for Jens Nielsens sidste dom?
- DELKONKLUSION

Spørgsmålene er vejledende for jeres analyse. Vælg nogle, find på andre.

- *Udvalgt arkivmateriale fra Gymnasiepakken til denne del*
 - *Jens Nielsens stambog fra 1884*
 - *Politiprotokol fra 1885*
 - *Som en hjælp er vedhæftet en kronologisk oversigt over Jens Nielsens liv.*
 - *Horsens Dom fra 1892 (2 filer)*

- *Referat fra Statsrådet*
- *Evt. Placater*

Diskussion/vurdering

Var Jens Nielsen en samfundsfjende og/eller et produkt af samfundets behandling af fattige og kriminelle?

Hvilken betydning fik det moderne fængsel (Horsens Statsfængsel opført og taget i brug 1847) og deres brug af amerikanske principper f.eks. isolation, disciplin, arbejde og religion for den fængsledes fremtidsudsigter efter afsoning?

Var det moderne fængselsvæsen på Jens Niensens tid i overensstemmelse med de danske demokratiske rettigheder og de universelle menneskerettigheder?

Materiale til denne del, f.eks.:

- *Smith, Peter Scharff: Bag tremmerne – Dansk fængselshistorie set i lyset af fangeberetninger.*
- *Smith, Peter Scharff: Moralske Hospitaler, Forum 2003*
- www.menneskeret.dk (se publikationer til ungdomsuddannelserne: Viden > Skoletjenesten > Ungdomsuddannelserne): Hansen, Lene, Ditte Goldsmith (2007): Danmark på anklagebænken. (især kap. 8) Institut for Menneskerettigheder. Bogen kan downloades gratis.

Lektion 6. Opsamling og perspektivering

Som forberedelse til lektionen kan eleverne – foruden at læse Cavlings reportage – eventuelt have byttet opgaver for at få muligheden for at se en anden/andre tolkninger på Jens Nielsen inden for rammerne af den kildekritiske analyse.

- Hvordan lykkedes tolkningen i elevanalyserne
- Hvordan har andre tolket Jens Nielsen (fx Cavling)
- Genrer: forskelle og ligheder på den historiske analyse/fremstilling og den journalistiske reportage?

Materiale:

- Henrik Cavling: Jens Niensens Henrettelse. Politiken 09.11.1892
- Elevernes analyser